

MITT FÖRHÅLLANDE TILL DANSKA SPRÅKET

PER-ÅKE LINDBLOM

Jag har ett helt avspänt förhållande till danska språket. Det kan jag tacka norskt bokmål för. 1963-1964 arbetade jag som sjöman på några norska båtar och läste all litteratur på bokmål eller nynorska. Jag försökte också lära mig tala norska och lyckades så pass bra att vissa trodde att jag var – dansk. Min accent och satsmelodi var alltså ganska obestämbar.

Under en period 1967 arbetade jag som sjöman på ett litet omlastningsfartyg, som gick mellan Malmö, Köpenhamn och Hälsingborg. Skepparen på fartyget var mycket respekterad av hamnarbetarna i Köpenhamn, eftersom han hade smugglat flyktingar under andra världskriget. Öresunds vatten kan jag alltså utan och innan. Jag tillbringade också en smekvecka på Ven, mitt i Öresund, med min första sambo. Jag har också bott i Malmö i flera omgångar, 1964, 1967 och 1970-1974, och for naturligtvis ofta över till Köpenhamn. Jag har kanske besökt Danmark ett femtiotal gånger, dock bara Själland. Det är tack och lov inte för sent än att besöka andra delar av Danmark. Danska började jag läsa 1968 på grund av min politiska verksamhet och har sedan dess läst danska – och norska – regelbundet.

I

Så småningom utbildade jag mig till gymnasielärare. När jag började undervisa i svenska och filosofi 1984, var det den naturligaste sak i världen att också undervisa i grannspråken, särskilt danska och norska. Mitt mål har alltid varit att riva ner den

mentala barriär som eleverna har haft, i synnerhet gentemot danskan, och att uppöva den receptiva kompetensen, d.v.s. förmågan att förstå skriftlig danska och norska. Jag har naturligtvis informerat om uttalsskillnaderna mellan svenska och danska, men aldrig lagt någon större vikt vid att eleverna ska lära sig förstå talad danska. Det är en tillvänjningssak, menar jag. Det är bättre att de åker till Danmark med rätt inställning, d.v.s. att danska går att förstå bara man anstränger sig lite.

Momentet "Grannspråken" har ofta inletts med att vissa elever har ifrågasatt behovet av grannspråksundervisning. Men det finns flera starka argument varför grannspråksundervisning, särskilt i danska och norska, är nödvändig.

DET FÖRSTA ARGUMENTET är naturligtvis att man som svensk får två språk till skänks. Danska, norska och svenska är sinsemellan förstaeliga språk. En svensktalande kan i princip tala svenska med en dansktalande eller en norsktalande, som i sin tur kan använda sitt eget språk. Enligt en klassisk tumregel är 50 procent av orden i danska, norska och svenska lika, 25 procent nästan lika och bara 25 procent olika. Med liten ansträngning får man tillgång till ett språkområde som omfattar ytterligare 10 miljoner invånare med all dess vetenskapliga och kulturella produktion. Jag har alltid föredragit att läsa en text på danska eller norska framför att läsa samma text på engelska och det går naturligtvis också fortare att översätta från danska/norska än från engelska.

DET ANDRA ARGUMENTET är att kontakterna mellan nordborna på det personliga planet, i arbetslivet, inom utbildningen och på fritiden stadigt ökar. Antalet svenskar som arbetar eller studerar i Norge och Danmark har ökat markant de senaste åren liksom antalet danskar som bosätter sig på andra sidan Sundet; norrmän är den överlägset största turistgruppen i Sverige med

danskar på tredje plats och finländare på sjunde. Chartergrupper kan fortfarande ofta vara samnordiska.

FÖR DET TREDJE: Norden som region har i mångt och mycket en gemensam historia och kultur. Jag läser just nu "Etbinds Danmarks historie"¹ och slås än en gång av hur sammantvinnad nordisk historia är. De härskande klasserna i Danmark-Norge och Sverige-Finland ingick äktenskapsallianser, kunde äga jord på båda sidor om de svagt utstakade gränserna och stred om makten i Norden i form av ideliga inbördeskrig. Samtidigt kunde bönder på ömse sidor om gränserna sluta separataftal med varandra om att inte slåss. Idén om Kalmarunionen begravdes först i och med Gustav Vasas trontillträde 1523. Jag ska inte försöka sammanfatta Nordens historia på några få rader, men förenklat kan man väl säga att relationerna har normaliserats sedan mitten av 1800-talet, eftersom Danmark insåg att Norge slutgiltigt hade gått förlorat liksom Sverige Finland. Det är ingen tillfällighet att det sedan länge finns ett välutvecklat, institutionellt samarbete ända upp på regeringsnivå mellan de nordiska länderna. Den mellannordiska handeln är mycket viktig och allt fler nordiska företag investerar – eller går samman med företag – i andra nordiska länder.

SLUTLIGEN: I ett läge då engelskan befinner sig på frammarsch som utbildnings- och högstatusspråk och expanderar på samtliga nordiska språks bekostnad, måste man också inse att den mellannordiska språkförståelsen kan fungera som motvikt till engelskan.

Det är inga elever som kommit och klagat efteråt på undervisningen i grannspråken. De flesta elever har fått en positiv inställning till grannspråken och en del har t.o.m. fått aha-upplevelser.

1 Benito Scocozza og Grethe Jensen: "Etbinds Danmarks historie" – Politikens förlag, ISBN: 978-87-567-8500-6

De två senaste åren har jag låtit mina elever göra en läsförståelsetest, en s.k. Clozetest², i bokmål, danska, engelska och nynorska, efter avslutad grannspråksundervisning. Efter en månads undervisning lyckas det absoluta flertalet elever bättre i bokmål, danska/nynorska än i engelska, vilket förvånar många av dem. Jag har t.o.m. haft elever som uppnått nästan samma testresultat i bokmål som i svenska. Speciellt roligt har det varit, när elever lyckats bättre på det danska testet än det på bokmål eller nynorska. Det trodde de aldrig!

11

Den senaste omfattande undersökningen av grannspråksförståelsen i Norden, "Håller språket ihop Norden?", som genomfördes av Lars-Olof Delsing & Katarina Lundin Åkesson 2005, visar dock att grannspråksförståelsen i Norden, särskilt bland ungdomen, har försämrats sedan 1976 (Mauruds undersökning). Sammanlagt ingick 1850 gymnasieungdomar i Norden i denna undersökning. Enligt undersökningen var normmännen bäst på både svenska och danska. Färingarna var dock bäst på danska. Danskarna var något bättre på norska än svenska och svenskarna något bättre på norska än danska. De norska invandrarna var t.ex. bättre på danska än infödda svenskar. I en efterföljande delundersökning av Delsing & Lundin, som skedde ett halvår efteråt, visade det sig att de nordiska gymnasieungdomarna erhöll bättre resultat i engelska än i grannspråken. Men detta resultat är alltså – se ovan – helt avhängigt om gymnasieeleverna har fått någon undervisning i grannspråken eller inte. Undersökningen visade också att den äldre generationen hade bättre kunskaper

2 En liten undersökning i språkförståelse – Språkförsvarets nätdagbok 28/12 2007 – <http://sprakforsvaret.bloggagratiss.se/2007/12/28/424414-en-liten-undersokning-i-sprakforstaelse/>

i grannspråken än gymnasieungdomen. Under de trettio år som har gått mellan de båda undersökningar har norrmännen blivit bättre på grannspråksförståelse jämfört med danskar och svenskar, medan svenskarnas grannspråksförståelse hade blivit något bättre än danskarnas. Undersökningen visade också att hälften av de danska och norska gymnasieeleverna hade fått grannspråksundervisning mot bara en fjärdedel av de svenska.

Det är mycket avslöjande att endast en fjärdedel av de svenska gymnasieungdomarna, enligt Delsing & Lundins undersökning, hade fått någon grannspråksundervisning. Vad kan det bero på? En mycket viktig orsak är de oprecisa ämnes- och kursbeskrivningarna av svenskämnet i både grund- och gymnasieskolan.

Kursplanen i svenska på grundskolan anger i "Mål att sträva emot", d.v.s. strävandemålen för eleven: *"får erfarenheter av språken i de nordiska grannländerna samt en orientering om det samiska språket och övriga minoritetsspråk i Sverige,"* och i uppnåendemålen *"...kunna läsa till åldern avpassad skönlitteratur från Sverige, Norden och från andra länder..."*. Detta är oklart: är syftet att bidra till ökad receptiv kompetens i danska och norska, eller inte?

I Skolverkets beskrivning av svenskämnet på gymnasiet i "Mål att sträva emot", d.v.s. strävandemålen, heter det: *"eleven () uppövar sin förmåga att förstå talad och skriven norska och danska och får kännedom om litteratur, språk och språksituation i hela Norden inklusive minoritetsspråken i Sverige."* Uppnåendemålen för kursplanerna i Svenska A, B och C innehåller däremot inte ett enda ord om att eleverna ska uppnå receptiv kompetens i danska och norska eller om grannspråken överhuvudtaget.

Om man jämför kursplanerna i svenska på gymnasiet med dem i Matematik A och B på gymnasiet, så är de senare ett under av konkretition vad gäller uppnåendemålen. De oprecisa

ämnes- och kursbeskrivningarna av svenskämnet i både grund- och gymnasieskolan öppnar alltså dörren för lärare i svenska att hoppa över grannspråksmomentet. Man kan skylla på att det finns så många invandrarelever i en klass eller helt enkelt på att man inte "hinner med".

III

Man kan naturligtvis inte acceptera en situation, där grannspråksförståelsen i Sverige försämras. Det går att ställa krav riktade till Sveriges regering och riksdag, vilket Språkförsvaret gjorde i ett brev av den 8/8 2008³. I detta yrkade vi att:

- A regeringen, i synnerhet kultur- och utbildningsdepartementen, och riksdagen ska ta ett helhetsgrepp om den mellannordiska språkförståelsen och förverkliga den nordiska språkdeklarationen från 2006;
- B kursplanerna i svenska i både grund- och gymnasieskolan klart och tydligt ska markera att grannspråksundervisningen är obligatorisk och att målet är att eleverna ska uppnå receptiv kompetens i fråga om danska och norska;
- C användningen av danska och norska ska vara jämställd med användningen av svenska inom högskolan;
- D man inom högskolan hellre ska använda läroböcker på norska och danska än engelska, om de i övrigt håller samma nivå;
- E Utbildningsdepartementet och/eller Högskoleverket ska genomföra en inventering av vetenskapliga tidskrifter och förlag som publicerar vetenskaplig litteratur på de nordiska språken;

3 Försvara den nordiska språkgemenskapen – stärk grannspråksundervisningen – brev av den 8/8 2009 – <http://www.sprakforsvaret.se/sf/index.php?id=517>

- F att den svenska staten ska bidra med ekonomiska resurser för att understödja tolkning i samband med det nordiska samarbetet, i de fall där deltagare föredrar att använda sitt modersmål framför att kommunicera på ett fastlandsskandinaviskt språk;
- G SVT och TV4 allvarligt bör överväga att inte textöversätta filmer och program på danska och norska till svenska utan texta dem på respektive språk, d.v.s. på danska och norska;
- H regering och riksdag ska verka för att minst en TV-kanal från vardera Norge, Danmark och Finland skall ingå i det basutbud av kanaler som varje kabel-TV-leverantör erbjuder sina tittare;

IV

I fjol höstas bosatte sig min yngsta dotter och hennes pojkvän (dansk på mödernet) sig i Nörrebro i Köpenhamn; han för att studera vid Köpenhamns universitet och hon vid Lunds universitet. Det viktiga var att de hade rätt inställning till danskt talspråk; att det var ett hinder som var till för att övervinnas, för att tala med en kinesisk filosof. Min dotter, som läste socialvetenskap, ingick vi ett tillfälle i en arbetsgrupp, som skulle undersöka klassrumssituationen i skolor på båda sidor om Öresund. Arbetsgruppen bestod av både dansk- och svensktalande studenter, så rapporterna skrevs på båda språken. I kursgruppen, där rapporterna skulle redovisas, fanns det dock studenter, som påstod att texter på danska utgjorde ett oöverkomligt hinder, varför min dotter bad mig översätta en rapport från danska till svenska. Jag säger inte gärna nej till min dotter, speciellt inte när hon ber mig snällt. Översättningen var inget större problem utom vad gäller två ord. Det ena hade att göra med hur klassrum i Danmark är möblerade; det andra ordet var "*frembrusende*" i

frasen “*frembrusende pigegruppe*”. Jag letade förgäves efter “*frembrusende*” i mina dansk-svenska lexikon. Inte heller hjälpte mina associationer till vind eller vatten. Till sist var jag tvungen att ge upp och skicka iväg ett mail till danska språkvänner. En av dem upptäckte direkt att ordet var felstavat på danska; det skulle vara “*frembusende*”, vilket kan översättas med “*utåtriktad*” eller “*utagerande*” på svenska.

Huvudsidan är alltså att svenska och danska är mycket lika, men att det finns skillnader, ibland helt överraskande. Här kan man kanske travestera den svenske humoristens, Albert Engströms, ord: Hurra, för den lilla skillnaden! Man behöver dock inte tänka på hans illustration i detta sammanhang.

PER-ÅKE LINDBLOM F 1944 I HUDIKSVALL, HÄLSINGLAND. EFTER AFBRUDTE GYMNASIESTUDIER 1962 ARBEJDEDE HAN BL.A. SOM SØMAND OG HAVNEARBEJDER FREM TIL 1968, HVOREFTER HAN STUDEREDE TO ÅR PÅ UNIVERSITETET I UPPSALA. 1970-1980 ARBEJDEDE HAN SOM TRUCKFØRER I MALMØ OG SOM PARTISEKRETÆR I SKP. HAN GENOPTOG DE AKADEMISKE STUDIER OG BLEV GYMNASIELÆRER I SVENSK OG FILOSOFI 1984. HAN FUNGEREDE SOM LÆRER FREM TIL 2009 OG ER EN AF GRUNDLEGGERNE AF NETVÆRKET SPRÅKFØRSVARET OG EN FLITTIG SKRIBENT I SPROGPOLITISKE SPØRGSMÅL. (NETVÆRKET “SPRÅKFØRSVARET”, WWW.SPRAKFORSVARET.SE, ER ET DEBAT- OG ARKIVFORUM PÅ GRÆSRODSPLAN MED INDLÆG OG DISKUSSIONER, DER FORLØBER MEGET PARALLELT MED EMNERNE I MODERSMÅL-SELSKABET, RED.)